

УДК 343.977

І.А. КРАВЧУК, Харківський національний університет внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «РОЗКРИТТЯ» І «РОЗСЛІДУВАННЯ» ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТІВ З ПОЗИЦІЇ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ

Ключові слова: терористичний акт, поняття розкриття і розслідування терористичних актів

Процес розслідування терористичних актів як специфічний вид практичної діяльності характеризується рядом особливостей: наявністю загальної мети і призначення слідчих, розшукових дій, оперативних заходів і тактичних операцій, що потребує чіткої взаємодії суб'єктів розкриття злочину; значними масштабами виконуваних цими спеціалістами функцій в умовах дефіциту корисної інформації; жорстким лімітом часу і протидією зацікавлених у результатах розслідування осіб.

Перш, ніж приступити безпосередньо до такого розслідування, треба знати, що саме розслідується. Та проблеми вже починаються з самої кваліфікації злочину – терористичного акту, оскільки в Україні існують розбіжності в законодавстві. І тому можна довго сперечатися, що є важливішим, Кримінальний кодекс України чи Закон України «Про боротьбу з тероризмом».

Кримінальний кодекс України визначає поняття терористичного акту в ст.258 як «застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків...», а також подає мету, з якою повинен бути вчинений злочин для кваліфікації його як терористичного акту.

Таке поняття, як «тероризм», у Кримінальному кодексі України відсутнє. На відміну від КК України, Закон України «Про боротьбу з тероризмом» містить поняття не лише тероризму, але й терористичного акту. При цьому визначення поняття «терористичного акту» в законі і Кодексі не збігаються. А саме, відмінність полягає у тому, що закон передбачає терористичний акт як «злочинне діяння у формі застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, відповідальність за які передбачена статтею 258 Кримінального кодексу України. У разі, коли терористична діяльність супроводжується вчиненням злочинів, передбачених статтями 112, 147, 258-260, 443, 444, а також іншими статтями Кримінального кодексу України, відповідальність за їх вчинення настає відповідно до Кримінального кодексу України». Дане визначення, на нашу думку, є нелогічним, оскільки з врахуванням слів «а також іншими статтями», під дану категорію може потрапити будь-яка стаття КК України. Тому незрозумілим є терористичний акт, якщо в присвяченій для нього ст.258 нема нічого про перелічені вище статті. В цьому випадку прикладом, який заслуговує уваги, може стати закон Російської Федерації «Про боротьбу з тероризмом», де чітко визначені поняття «тероризм», «терористичний акт», «злочини терористичного характеру» й т.д.

Щодо понять «розслідування» і «розкриття» терористичних актів склалася подібна ситуація. Питаннями організації розслідування терористичних актів в Росії займалися: І.І. Артамонов, І.І. Сафонов, Ю.М. Антонян, В.Д. Арсеньева та інші. В Україні серед досліджень з цієї проблеми слід відзначити роботи В. Антипенка, Т. Бояр-Созановича, В. Глушкова, В. Ємельянова, В. Тихого, що містять розробку кримінально-правового аспекту тероризму та аналіз норм про відповідальність за тероризм в українському законодавстві.

Разом із тим, мета статті - дати прості та зрозумілі відповіді на питання щодо понять

«розкриття» і «розслідування» злочинів, проаналізувати застосування цих понять щодо терористичних актів. Головна ідея роботи - розглянути та доповнити вже відомі підходи до визначення даних понять, а також на основі проведених досліджень вивести нові узагальнені поняття «розкриття і розслідування терористичних актів», що ми відносимо до новизни статті.

Саме поняття «розслідування» в українському законодавстві не закріплено. Законодавець в Кримінально-процесуальному кодексі України вживає поняття «дізнання» і «досудове слідство». Тому логічно припустити, що розслідування – це здійснювана відповідно до вимог кримінально-процесуального закону діяльність слідчого та органу дізнання, спрямована на збирання, дослідження, оцінку, перевірку і використання доказів, попередження, запобігання та розкриття злочинів, встановлення об'єктивної істини, забезпечення правильного застосування закону, охорону прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Дане визначення включає в себе відповідно і завдання кримінального судочинства, передбачені ст.2 КПК України. В узагальненому вигляді поняття «організація розслідування» надане в криміналістичній енциклопедії. В ній організація розслідування розглядається як збірне поняття, що характеризує рівні діяльності по розкриттю, розслідуванню та попередженню злочинів: система засобів, які забезпечують ефективність функціонування елементів системи і досягнення поставлених цілей всіх компетентних органів держави; організація розслідування конкретного злочину при мінімальних затратах часу, сил і засобів; організація проведення окремих слідчих дій [1, с.50]. З таким визначенням можна погодитися, проте саме поняття «розслідування» в даному випадку не є розкритим.

Отже, під поняттям «розслідування» терористичних актів слід розуміти – здійснювану відповідно до українського законодавства і норм міжнародного права діяльність

суб'єктів боротьби з тероризмом, спрямовану на швидке та повне розкриття злочину, викриття винних та забезпечення правильного застосування законодавства, припинення та попередження вчинення терористичних актів, з метою захисту прав і свобод людини і громадянина та держави.

Поняття «розслідування» і «розкриття» взаємопов'язані та взаємообумовлені. Проте, ми їх не ототожнюємо. Поняття «розслідування» є ширшим і включає в себе поняття «розкриття». На думку Ф.Ю. Бердичівського, змістом криміналістичного поняття розкриття злочину є «діяльність по розслідуванню злочину, яка здійснюється в умовах відсутності інформації, яка робить відомою особу злочинця і полягає у відшуванні такої інформації і її використанню для доказування пошукових фактів» [2, с.131]. Проте дане визначення не дає нам повної уяви щодо різниці чи подібності даних понять. І, крім того, визначення поняття «розкриття» зводиться в основному лише до пошуку особи-злочинця. В такому випадку ігнорується поняття презумпції невинуватості.

Р.С. Белкін сформулював поняття розкриття злочину інакше – «діяльність по розслідуванню злочину, направлена на отримання інформації, яка дає підстави для висунення версій про скоєння злочину певною особою після того як всі інші взаємовиключаючі версії будуть перевірені» [3, с.229]. Дане визначення дає якісно нове уявлення про розкриття злочину, проте значення поняття «розкриття» для розслідування не зводиться лише до висунення версій. Автором висвітлена тільки одна з функцій розкриття.

Найбільш імпонує визначення дане А.К. Гавриловим, «попереднє розслідування – обширне поняття, яке характеризує всю сукупність дій слідчого і інших учасників процесу в цій стадії. Поняття «розкриття злочину» характеризується як діяльність по реалізації лише однієї із задач попереднього розслідування, і таким чином, тільки його частиною. Тому, коли ми говоримо про роз-

криття злочину, то маємо на увазі виконання тільки однієї задачі попереднього розслідування. Коли ж ми говоримо про попереднє розслідування, то маємо на увазі діяльність по здійсненню всієї сукупності його задач, в тому числі і по розкриттю злочину» [4, с.54]. Важливість даного визначення полягає в тому, що А.К. Гаврилов розглядає розкриття злочину як специфічний вид діяльності зі всіма її елементами, які є у будь-якій людській діяльності (суб'єкт, об'єкт, ціль, завдання, спосіб і засоби діяльності, умови в яких вона протікає, і отримані результати). Вживане ним поняття попереднього розслідування є пов'язаним із КПК РФ, де розділ VIII так і називається «Попереднє розслідування», крім того, у кодексі безпосередньо визначені форми попереднього розслідування, такі як попереднє слідство і дізнання.

Даний процес може мати місце як в процесуальній, так і в оперативно-розшуковій сфері. Наприклад, у процесі оперативної діяльності можуть бути отримані вичерпні відповіді на кожне з перелічених питань, і таким чином злочин можна вважати розкритим. Однак із точки зору криміналістики форма розкриття злочину не має суттєвого значення, так як криміналістичні методики можуть застосовуватися не тільки в порушеній кримінальній справі, але й на стадії дослідчої перевірки. В криміналістичній методиці, в класичному її варіанті, прийнято говорити про розслідування, а не розкриття злочинів.

Слід зазначити, що поняття «розкриття» злочину таки визначено в законодавстві України, а саме в Положенні про основи розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості, де зазначено, що «розкриття злочинів – це визначена законодавством і нормативно-правовими актами МВС України комплексна діяльність, оперативних підрозділів, органів дізнання, досудового слідства, інших підрозділів органів внутрішніх справ, спрямована на встановлення наявності або відсутності суспільно небезпечного винного діяння, зби-

рання доказів вини особи, яка його вчинила, з метою притягнення її до кримінальної відповідальності та відшкодування збитків, завданих злочинною діяльністю, а також встановлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочину». Вказується що розкриття злочину передбачає встановлення у ході проведення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій обставин, що підлягають доказуванню в кримінальній справі: події злочину, вини особи, яка його вчинила; мотивів злочину; фактичних даних, що впливають на ступінь і характер відповідальності, характеризують таку особу; характеру і розміру шкоди, завданої злочином; інших обставин, що мають значення для правильного вирішення кримінальної справи (ст.1 [5]).

Усі викладені твердження трактують поняття «розкриття» злочину, проте не визначають сам момент розкриття. Це негативно впливає насамперед на ведення чіткого обліку злочинів та осіб, винних в їх вчиненні. Для цього придатний лише жорсткий однозначний критерій – або момент пред'явлення обвинуваченні, або винесення обвинувального вироку судом. Правильніше було би схилитися до другого варіанту, оскільки відповідно до ч.1 ст.62 Конституції України «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду».

Отже, тоді злочин буде розкритий, коли набуває сили обвинувальний вирок суду.

Закінчення досудового слідства і затвердження прокурором обвинувального висновку по справі означає не розкриття злочину, а закінчення процесуальної діяльності по збору доказів, які дають певні підстави пред'явити особі обвинувачення у вчиненні злочину.

Але чи правомірно говорити про розкриття терористичних актів як одну з найважливіших частин розслідування і самостійної функції боротьби з тероризмом на рівні пі-

знання? З гносеологічної точки зору, дані поняття стоять на одному рівні, оскільки пізнання як процес відображення об'єктивної дійсності є процесом вироблення дійсних знань. І розслідування, і розкриття спрямовані на отримання таких знань. Світ пізнаваний, меж пізнання немає, необхідні лише час і засоби. Поняття «розслідування» можна розглядати як первинну форму, а «розкриття» – як вторинну форму найдрібніших частинок. Вторинна форма рухається по законах, визначених первинною формою. Проте розкриття злочину безпосередньо впливає на його розслідування. При цьому в часі дані поняття можуть збігатися і навпаки - не збігатися. Для розслідування існують чітко визначені строки, тоді як для розкриття застосовується узагальнене поняття швидкості. Крім того, якщо для розслідування передбачений законодавством конкретний перелік суб'єктів розслідування, то з повсякденної точки зору розкрити злочин може будь-яка особа.

Задача розкриття терористичного акту – не єдина (але найважливіша) задача розслідування – з однієї сторони, і важлива (але також не єдина) частина процесу як специфічного виду діяльності – з іншої. Виходячи з цього, можна припустити, що сукупність методів, прийомів, засобів по встановленню обставин справи та осіб, причетних до вчинення терористичного акту – це і є методика його розкриття. Враховуючи особливу складність злочинів терористичної спрямованості, а не тільки терористичного акту, можна зробити висновок про побудову загальної методики їх розкриття. Проте, для усунення протиріч у майбутньому при розслідуванні терористичних актів потрібно чітко закріпити в законодавстві поняття моменту закінчення розкриття і розслідування злочину. В такому випадку методика розкриття терористичних актів повинна вирішувати ряд таких завдань, як: 1) що потрібно зробити для досягнення поставленої мети (наприклад, провести профілактичну бесіду, порушити кри-

мінальну справу, заарештувати терориста на місці злочину, організувати оперативні заходи зі спецслужбами іноземних держав); 2) за допомогою яких сил і засобів можна досягти результатів у розслідуванні терористичних актів (тобто, скільки потрібно в кількісному і якісному співвідношенні суб'єктів боротьби з тероризмом), за допомогою яких оперативно-технічних і техніко-криміналістичних засобів; 3) яким способом краще діяти в певній ситуації; 4) де провести заплановані дії; 5) коли реалізовувати плани (наприклад, одночасно провести затримання всіх підозрюваних, чи поетапно) та інші.

Отже, під поняттям «розслідування» терористичних актів слід розуміти – здійснювану відповідно до українського законодавства і норм міжнародного права діяльність суб'єктів боротьби з тероризмом, спрямовану на швидке та повне розкриття злочину, викриття винних та забезпечення правильного застосування законодавства, припинення та попередження вчинення терористичних актів, з метою захисту прав і свобод людини і громадянина та держави.

«Розкриття» терористичного акту – це одне з найважливіших завдань розслідування, діяльність по реалізації однієї із поставлених задач розслідування, яка включає в себе встановлення всіх необхідних обставин, що підлягають доказуванню в кримінальній справі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белкин Р. С. Криминалистическая краткая энциклопедия / Р. С. Белкин. – М. : Большая Рос. Энциклопедия, 1993. – С. 50.
2. Бердичевский Ф. Ю. О предмете и понятийном аппарате криминалистики / Ф. Ю. Бердичевский // Вопросы борьбы с преступностью. – 1976. - № 24. – С. 131-149.
3. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике / Р. С. Белкин. – М. : Юрид. лит., 1988. – С. 229

4. Гаврилов А. К. Раскрытие преступлений на предварительном следствии / А. К. Гаврилов. – Волгоград : Изд-во Волгоградск. ун-та, 1975. – С. 54. 5. Наказ МВС України «Про затвердження	Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загально кримінальної спрямованості» : від 30.04.2004 р., № 458 // Офіційний вісник України. – 2004. - № 27. - Т. 2. - Ст. 367.

Кравчук І. А. Співвідношення понять «розкриття» і «розслідування» терористичних актів з позиції криміналістичної науки / І. А. Кравчук // Форум права. – 2009. – № 3. – С. 360–364 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09kiapnk.pdf>

Проаналізовано різні підходи до визначення понять «розкриття» і «розслідування». Робиться висновок, що поняття «розслідування» є ширшим і включає в себе «розкриття» злочину. Запропоновано визначення понять «розкриття» і «розслідування терористичних актів». Визначено, що для усунення протиріч в майбутньому при розслідуванні терористичних актів потрібно чітко закріпити в законодавстві поняття моменту закінчення розкриття і розслідування злочину.

Кравчук И.А. Соотношение понятий «раскрытие» и «расследование» террористических актов с позиции криминалистической науки

Проанализированы разные подходы к определению понятий «раскрытие» и «расследование». Делается вывод, что понятие «расследование» является шире и включает у себя «раскрытие» преступления. Предложено определение понятий «раскрытия и расследования террористических актов». Определено, что для устранения противоречий в будущем при расследовании террористических актов нужно четко закрепить в законодательстве понятия момента окончания раскрытия и расследования преступления.

Kravchuk I.A. Correlation of Notions of «Opening» and «Investigation» of Terrorism Acts from Position of Criminalistic Science

The article gives the analyses of different approaches to determination of notions of «opening» and «investigation». Conclusion is drawn, that notion of «investigation» is wider and includes at itself crime «detection». Determination of notions of «opening and investigation of terrorism acts» is offered. It is definite, that for the removal of contradictions in the future at investigation of terrorism acts it is needed expressly to fasten in the legislation of notion of moment of ending of opening and investigation of crime.